

ספרים

הרייך השלישי

ויליאם שיירר הוא, כידוע, עתונאי אמריקאי, אשר שהה בגרמניה מתחילת שנות ה־30 ועד לפרוץ המלחמה בין גרמניה וארה"ב ב־1941. בשובו לאמריקה בעיצומה של המלחמה פירסם את התרשמויותיו מן המשטר הנאצי בספרו "יומן ברלין", שהיה אחד הדו"חות בלתי־האמצעיים ביותר על המתרחש בגרמניה בעת המלחמה. כעשרים שנה לאחר־מכן חזר שיירר לכתוב על גרמניה, אך הפעם לא בצורת יומן התרשמויות, אלא בנסיון לכתובת היסטוריה מקפת של הרייך השלישי.

חיבורו של שיירר מעיד על הקשיים והמגב"לות הניצבים ע"דרכו של ההיסטוריון הרוצה לסכם את לקחו ההיסטורי של הרייך השלישי. ש. חסרונו של ספר מסוג כזה מורגש ביותר, על אף שמצויים כמה וכמה חיבורים ביוגרפיים ומונוגרפיים מצוינים על הנושא, ספרו של אלן בולוק על היטלר, חיבורו של טרוור־רופר על "ימי היטלר האחרונים", קובץ אונסק"ו על הרייך השלישי, מספר רב של חיבורים על הקשר הצבאי של היטלר, חיבוריהם של רייטלינגר וקאן, הד"גים בעיקר בשאלה היהודית, כמו גם פירסור מיו המקיפים על המכוון־המלכותי־לייחסים בינלאומיים על תקופת המלחמה.

אם יש קושי לסכם פרשיות היסטוריות אחרות מחוסר מקורות, הרי המכשול העיקרי בכתיבת היסטוריה של גרמניה הנאצית טמון אולי דווקא בריבוי בלתי־משוער של המ"קורות העומרים לרשותו של החוקר. רוב המסמכים הרשמיים של משרד־הממשלה הנאציים השונים נפלו בידי בנות־הברית, זכרונותיהם ויומניהם של רבים מן המנהי"גים והמצביאים הגרמניים מתפרסמים והול"כים, וסדרת הפרטיכלים והמסמכים של משפט־נירנברג מצטרפת למבול של חומר

הניצב בפני החוקר, המתקשה בהכרח כשהוא בא למצוא דרכו בסבך המקורות והתעודות. אולי אין תקופה היסטורית שהיא מתועדת בצורה כה מושלמת — אך קיימת למרות כל זאת ההרגשה (שביצבצה בשינוי־צורה גם במשפט אייכמן) כי לעתים ים התעודות מונע מן החוקר להציץ אל גבכי התהום ששמה הנוועה הנאצית ולהבין את שרשיה.

שיירר לא הצליח להימלט מתקלות אלו, מה־עוד שפרקים הכתובים מתוך דיסציפלינה מדעית קפדנית משמשים בספרו בערבוביה עם פרקים בעלי אופי עתונאי־מפרסוניסטי מובהק (כגון הפרקים על הרקע ההיסטורי־התרבותי של הנאציוס בגרמניה). זכותו של שיירר בגילוי כמה פרשיות מתחום היחסים בין היטלר לצמרת הצבא הגרמני ובמצאית הקשר שבין יחסים אלה למידת האינטנסי"ביות של הלחץ ההיטלריסטי על אוסטריה וצ'כיה. שילובו של חומר זה עם התיעוד הדיפלומטי המערבי, שפורסם לפני שנים אחדות, יוצר אריג של התרחשויות הנפרשות כאן לראשונה בכל סבך קשריהן הסמויים. כך מתברר כי אחת הסיבות העיקריות להת"מוטטות התנגדותה של צמרת הצבא היטלר ב־9/1938 היתה העובדה שחרף חששותיהם של הגנרלים מפני מדיניות־הסחיטה של היטלר הצליח היטלר במדיניותו זו והוכיח כי הוא משכיל להבין את גנטאליות החול"שה של המערב יותר מן הגנרלים, שהם עצמם אולי היו קרובים יותר לערכיו הפור"ליטיים של המערב.

מצד אחר, אין התנועה הנאצית עולה מתוך הספר כמהות מאובחנת. האם היתה רק תגור עה של בעלי־אגרוף? ואם כך, כיצד חדרה בכל־זאת והשפיעה על חוגים בעלי מסורת תרבותית והשכלתית רחבה? אולי נכון הוא שהרוצה לעמוד על סוד כוחה של התנועה הנאצית ייטיב לעשות אם יכוון מבטו לתמר"נות ההמונים רבות־הרושם של כנסי"נירנברג הנאציים, כפי שהופיעו בסרטים כ"מיין קאמפף" ובעיבוד קולנועי מיוחד"במינו ב"משפטי נירנברג". אין ספק שכאן ניתן להתרשם מן הדינמיקה של התנועה

יומן נירנברג

בצד עבודותיהם של שיירר ובולוק — אף גם בצד עשרות הכרכים של פרטיכל משׁ פטי־נירנברג, שהם חומר־עיון לאנשי־מקצוע בלבד — „יומן“ זה הוא השלמה נאותה וגם מיצוי קולע, הריהו מקור יהידי־במינו, ואולי גם יחיד בכלל, להכרה ה„אינטימית“ של צמרת השלטון הנאצי אחר־י תמוטתה, וזאת משום שנתחבר, כיומן, מיום ליום, בידי מי שנתמנה בשעתו מטעם בית־המשפט של בעלי־הברית לשמש כפסיכולוג־בית־הסוהר בכלא־נירנברג, לעמוד בפני קבוע עם כל המנהיגים האסורים ולרשום בקביעות תגובות, שיחות וזיכרונות שהשמיעוהו.

מר גילברט, אמריקאי־יהודי ממוצא הונגרי, הוא עתה פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטת לונג־אילנד. בפני גרינג, הס, רוזנברג וכל היתר לא הוצג, כמובן, כיהודי אלא כקצין אמריקאי, כפסיכולוג אמריקאי. משימתו, וכן גם אולי הכשרתו המדעית ומשמעות־העצמית, הן כנראה שערבו לכך שיהיה קרירות, מרוסן ותכליתית בכל שיגור ושיחו עם אנשי החבורה. לו נתגדל במטעה אחרת — אילו היה חניך ארצנו, למשל! — קרוב לוודאי שהיינו מרבים לקרוא בספר כזה דברים בנוסח „איך תקעתי לגרינג“, „אני ופון־ריבנטרופ“, או „מה השיבותי לזיליוס שטייכר“. אולם „יומן נירנברג“ נכתב ברוח אחרת, על מישור אחר. מהיותו דיווח־שבון שוטף על עמידתם של הנאשמים בשלבי השונים של המשפט הגדול, מניח הוא את הרמקול בידי ה„לקוחות“ שלו, מניח הוא להם בלבד את אור הנורקור, את שימת־לבו עצורת־הגשימה של הקורא. מר גילברט עצמו אינו כאן אלא מכשיר — רגיש, מהימן, משוכלל — לזירות, לקליטה ולרישום. וכך ראוי.

כדומה לרובו של החומר ההיסטורי והתעודי על עלייתם, שדטונם ושקיעתם של התנועה הנאצית והמשטר הנאצי, כך גם „יומן“ זה — המעמידנו כביכול במחיצתם האישית של חשובי המנהיגים (להוציא את היטלר, גבלס, הימלר ובורמן), כבור־כלאם ובצל גרדומם — יש בו כדי להפעיל בנו לא רק

הנאצית בצורה חדה הרבה מאשר מתוך קריאה במסמכים. אך זוהי, כסופו של דבר, רק התרשמות, ועדיין מצפה לידין של חוקר השלמת התמונה של עומק התדירה של התנועה הנאצית אל רבדיה השונים של החברה הגרמנית. קיימת תמונה מקובלת ושיגרתית של מידת המשיכה שהיתה לנא־ציים לגבי שכבות תרבותיות וחברתיות שונות בגרמניה, אך עדיין לא נעשו מחקרים מקיפים עד כדי לאמת ולאזן — או להפריך — דימויים אלה. העתונות הגרמנית של סוף ימי ויימר, כמו גם תוצאות הבחירות באזורים השונים ערב עליית הנאצים לשלטון, לא נחקרו עדיין במידה מספקת, אף כי המכון ההיסטורי בת־זמננו במינכן פתח בסדרה של מחקרים בכיוון זה.

זוהי, אולי, אירוניה דקה ועמוקה הטמונה, כסופו של דבר, במהותו של המדע ההיסטורי: אפשר שהתופעות ההיסטוריות החדות והחריפות ביותר, שהעמיקו את רשמן בתולדות האנושות במידה הגדולה ביותר, נשא־רות, למעשה, בנדר תעלומה לגבי בני־הדור ואף לגבי הבאים אחריהם. במידה שיש נתונים על כך, קל לשחזר כל אירוע היסטורי טפל, אך אפשר שדווקא טפלות זו היא המאפשרת את השיחזור, ושעה שמדור בר באירועים בעלי השפעה מרעת המעצבת פני דורות ועמד המחקר ההיסטורי בפני קשיים מהותיים. פעם של פרטים מכאן, ודימויים בלתי־בדוקים מכאן, לא תמיד הם עוזרים ליצירתה של התמונה ההיסטורית בחינת „כיצד אירעו הדברים באמת“. אפשר שזהו אופק מגבלתה ותכליתה של ההגות ההיסטורית, שאין להגיע אליה בכלי־המחקר ההיסטוריים עצמם, והאנושות זקוקה למדיום האמנותי — כלומר: לדמיון בלתי־בדוק מבחינה היסטורית — כדי לחשוף את עמקה של התודעה האנושית המתחסת לאירועים ההיסטוריים המכריעים.

ש. א.

• ויליאם שיירר: עלייתו ונפילתו של הרייך השלישי; תרגום: ח. גליקשטיין; הוצאת שוקן, ת״א, 1961; 992 עמ׳.